



<https://www.prostranstvo.media/uk/genderne-mapuvannya-mista-komfort-i-bezpeka-dlya-vsikh/>

Гендерне мапування міста: комфорт і безпека для всіх

Гендерна рівність – ціль сталого розвитку ООН і цінність сучасного життя, зокрема, міських політик та практик. Як проявляється нерівність жінок і чоловіків у місті? Чим корисний гендерно чутливий підхід до міського планування? Про гендерне мапування міста розповідає дослідниця Христина Семерин.

Під «гендерним мапуванням» я маю на увазі як загальну оцінку міста з перспективи життя у ньому жінок і чоловіків, так і диверсифікований за статтю аналіз локацій, просторів і маршрутів перебування й пересування всіх категорій населення. Другий аспект охоплює польові дослідження, аналітичну роботу, розробку рекомендацій і практичне впровадження принципів доступного, безпечного і комфортного життєвого простору для жінок і чоловіків.

Гендерна рівність та урбанізм

Вважають, що до 2050 року кількість людей у містах зросте з теперішніх 54% до 66%. За [даними](#) Держстату на 2020 рік, частка міського населення в Україні складає 69,54%. Місто залишається простором людського життя, спланованим із погляду чоловіка. Вперше на це звернули увагу в Європі лише у другій половині ХХ століття. Урбаністичний досвід жінок і чоловіків відрізняється у термінах локалізації, мобільності, доступності. Раніше ігноровані проблеми життя жінок у місті стають помітними у світлі гендерної урбаністики. Феміністська дослідниця Леслі Керн [пояснює](#): «Використовувати гендерну оптику в термінології міста означає подивитися на простори, які ми сприймаємо як належне, й на те, як місто організоване у плані транспорту та споживання. І запитати: для кого передбачене це планування? Кого включили в міський план, а кого виключили? І як це продовжує впливати на життя різних груп населення?».

Гендерна урбаністика виходить із того, що міста не є нейтральними. На їх плануванні позначається суспільний устрій. За [словами](#) Джейн Дарк, «наші міста — це вписаний у камінь патріархат». У фемоптиці йдеться про «право на місто». Керолайн Кріадо Перес у книжці [«Invisible Women: Data Bias in a World Designed for Men»](#) пише про чоловіче домінування у традиційному урбан-дизайні. Той передусім відповідає потребам «білих молодих повносправних чоловіків».

З 2014 року у світі існує [Глобальна платформа за право на місто](#) (далі ГППМ) як об'єднання громадських організацій, місцевих урядів, учених, міжнародних мереж,

соціальних і правозахисних рухів. Разом вони працюють над організацією міст для всіх на засадах співпраці, горизонтальних зв'язків, прозорості, справедливості, людської участі й солідарності. З особливою увагою до маргіналізованих спільнот. По суті, йдеться про нову соціальну утопію міста.

В Україні гендерну урбаністику розвивають Центр урбаністичних студій, що раніше працював при Києво-Могилянській академії, Фонд Бьоля, аналітичні центри — передовсім, CEDOS, освітні програми у вишах, нішеві медіа («Місто: історія, культура, суспільство», «Mistosite», «Пространство», «Куфер», «Геопоетичні студії» та ін.).

Що каже законодавство

В Україні з 2005 року діє закон про забезпечення рівності жінок і чоловіків. Крім згадок у Конституції та інших документах, «забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» є завданням Національної стратегії у сфері прав людини й низки міжнародних колективних угод.

У 2020 році Україна долучилася до «партнерства Біарріц». За рік до того його заснували лідери й лідерки G7 на саміті у Франції. Партнерство націлене на практичну міжнародну співпрацю задля досягнення рівності жінок і чоловіків у різних сферах. Зокрема, Україна зобов'язалася розвивати інклюзивний і гендерно чутливий публічний простір та інфраструктуру.

У квітні 2021 року уряд схвалив Національну стратегію створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року. У ній закріплено компетентний інклюзивний підхід до організації публічного простору й інфраструктури.

Як гендерна нерівність проявляється в місті

Керолайн Перес вважає, що транспортні системи стандартизовані під чоловіків. У плануванні найбільше уваги приділяють автомобільним дорогам. Але, за статистичними даними з різних джерел, автомобілістів суттєво більше, ніж автомобілісток. Цей факт пов'язаний зі способами пересування обох статей містом, так званою «часткою пересувань», або modal split. Типовий жіночий маршрут фрагментований: дім-дитсадок-школа-супермаркет тощо, — між якими жінки пересуваються пішки чи громадським транспортом. Такий спосіб пересування називають trip chaining. Натомість, середньостатистичний чоловік пересується автомобілем. Вся увага на розвиток автошляхів і паркінгів та ігнорування тротуарів, піших доріг і мережі громадського транспорту шкодить якості життя в місті.

Інший аспект — безпека. За даними дослідження «Безпека і насильство» 2019 року, 15% випадків насильства над жінками не від партнерів сталися у публічному просторі. Леслі Керн у книжці «Feminist City: Claiming Space in a Man-made World» розповідає про аспекти нерівності. Наприклад, «соціалізацію страхом», коли жінка здобуває досвід у місті через страх: водіння, новини про насильство, неосвітлений нічний парк тощо. Вважають, що погане освітлення найбільше впливає на жіночу мобільність у місті, створюючи ризик і психологічний дискомфорт.

Те ж спостерігаємо в аспектах доступності й видимості в інших сферах. Я вкотре переконалася в цьому в недавньому дослідженні міської меморіалізації Революції Гідності. Просторових об'єктів, що фіксують пам'ять про жінок, вкрай небагато. Це переважно контрмонументи, які за визначенням є нефігуративними. Натомість, в Україні домінують традиційні способи меморіалізації, у яких місце жінок символічне або нульове. Інакше кажучи, міський простір підтримує й репродукує нерівність і цінності патріархату.

Гендерно орієнтований підхід у міському плануванні

Концепція універсального дизайну передбачає створення середовища, придатного для використання всіма без потреби адаптації. У центрі проекту стоїть людина: наприклад, жінки переважають у громадському транспорті й на піших маршрутах. Тож перші практичні кроки — це якісне освітлення, розширення і ремонт тротуарів, розвиток

велоінфраструктури, забезпечення доступності громадського транспорту і публічних просторів.

Перед тим слід зібрати й опрацювати достатньо інформації про місто. «Мати надійні дані дуже важливо, — [коментує](#) Анніка Дален, фахівчиня Відділу стратегічного планування шведського міста Умео, — інакше може вийти, що ви приймаєте рішення в інтересах якоїсь групи, а потім з'ясується, що ситуація не така, як ви собі думали. І, звичайно, дані мають бути розділені за гендерним принципом». Ось тут знадобиться гендерне мапування міста як практичне дослідження локацій, просторів і маршрутів із перспективи жінок.

Міста пріоритезують для життя вільні від насильства публічні простори з розвинутою інфраструктурою, доступний і безпечний транспорт, культуру добросусідства, партисипативні практики міського планування, розвиток культурних проєктів. Не існує чарівної формули «ідеального міста». У кожному слід максимально враховувати локальний контекст і специфіку й потреби населення. ГППМ [рекомендує](#) зважати на п'ять принципів:

- все має бути близько від дому (пішки або громадським транспортом);
- людина може скористатися різним обладнанням, місцями покупок, громадським транспортом, незалежно від її віку, стану здоров'я, походження тощо;
- місто має універсальний дизайн, доступне й безпечне для використання в будь-яку пору доби;
- на вулицях достатньо життєвих просторів для безпечного в них перебування й соціалізації;
- жінки беруть участь у міських рішеннях на рівні з чоловіками, а також зростає їхня видимість у колективній пам'яті міста.

У гендерній урбаністиці йдеться про fair-shared cities: справедливий поділ міста для всіх груп населення. Якщо у пріоритеті найуразливіші, то простір буде дружнім до всіх. Це правило називають гендерним мейнстрімінгом. У [посібнику](#) Віденської мерії зазначено, що гендерно чутливе планування сфокусоване на повазі до повсякденного життя всіх груп населення, широкій інтерпретації «роботи» (оплачуваної й неоплачуваної доглядової, домашньої), враховує різні життєві фази людини. Слід зважати на логічні й найзручніші повсякденні маршрути (desire lines) мешканок та мешканців. Принцип fear-free environment передбачає організацію безпечного довкілля. Наприклад, повноцінне освітлення на всіх рівнях і вирубка хашів у публічних просторах. Нині у 19 країнах діє [Кампанія за міста, безпечні для жінок](#). Гендерний аспект [проявляється](#) й ширше, як-от, у доступності місць дозвілля для жінок і чоловіків. У цілому, [пише](#) Юлія Попова, універсальний дизайн ставить функцію й соціальний ефект вище за естетику.

Показові практики

Високою увагою до гендерної рівності відомі Відень і низка міст у Швеції. У 1980-ті роки гендерний підхід упровадили в місті Умео. Анніка Дален [розказує](#) про практичні кейси. У 1999 році муніципалітет вирішив виділяти години для занять команд на спортмайданчиках міста відповідно до їхнього рейтингу. Раніше найзручніший час забирали чоловічі команди. З'ясувалося, що жіноча команда з футболу мала вищий рейтинг, ніж чоловіча. Зараз у місті працюють над тим, щоб у всіх районах були квартири на продаж і оренду, а також бізнес. Це важливо, щоб зі зміною обставин людям не доводилося переїжджати з обжитого простору, і щоб не формувалися «офісні» райони, де під вечір малолюдно й небезпечно. Інший кейс — покращення багаторівневого паркінгу. Для зручності й безпеки жінок у ньому вибілили стіни, поставили автоматичні двері, поліпшили освітлення і заклипили стіни на сходовій клітці. Прикладом рішень на рівні культури є перейменування вулиць на честь видатних жінок. А ще у 2009 році в Умео запустили автобусну екскурсію «Гендерний ландшафт» про жіночий досвід у місті.

Знаменитий кейс міста Карлскуга демонструє значення повсякденних завдань у міському плануванні. У 2011 році там дослідили маршрути снігоочищення міста. Виявилося, що першими чистять центральні й середні автомобільні дороги. Проте, жінки, які щоранку ведуть дітей у садок чи школу, відвідують супермаркет і лікарню тощо, не користають із цього блага. Тротуари й пішохідні дороги, якими вони пересуваються, останні в переліку на прибирання. Після цього аналізу техніку **переспрямували** на першочергове чищення тротуарів.

У Барселоні зусиллями очільниці міста **створено** superilles — так звані «зразкові квартали». У цих частинах міста велике обмеження швидкості автомобільного руху, а їздити на авто можна тільки місцевим. Права автомобіліста й пішохода на проїжджій частині однакові. У Лос-Анжелесі у 2014 році **запровадили** безкоштовний проїзд у разі пересадки. У Лондоні у 2016 році ввели спеціальний тариф на проїзд у автобусах. Впродовж години можна робити дві поїздки за ціною однієї. В обох містах від новацій виграла передусім жінки.

У 2019 році Відень укотре очолив **рейтинг** найзручніших для життя міст. Тут ще із 1990-х група архітекторок **реалізувала** проєкт гендерного мейнстрімінгу. Їхні рішення нині є класикою, як-от: дзеркала заднього виду у вузьких проходах між будинками, вечірні жіночі патрулі на небезпечних ділянках, універсальний дизайн, інвестиції в пішохідну інфраструктуру й розширення тротуарів. Нині Відень реалізує екологічний **План міської мобільності**. Поліпшення життя жінок у місті пов'язане зі сталою мобільністю. Розвиток пішохідної культури, доступної інфраструктури й екотранспорту знижує викиди атмосфери й шуми, зміцнює горизонтальні зв'язки між людьми, відкриває площі для озеленення. Віденський STER 2025 спрямований на досягнення 80% частки пересувань пішки чи екотранспортом.

Плани сталої мобільності розробили в українських містах: Львові, Вінниці, Житомирі, Чернівцях, Полтаві. Інститут міста у 2019 році **дослідив** мобільність населення Львова. Гендерні профілі розробляють **територіальні громади й області**. У Житомирі **організовували** екскурсії для шкільної молоді «Гендерні маршрути Житомира». Хоча на практичному рівні змін ще бракує.

Найголовніше, що гендерне малювання — не остання інстанція у розвитку міста. Перепланування його на зручніший для жінок простір тягне за собою покращення в різних сферах і перетворює його на «місто для всіх».

Автор: Христина Семерин

Ілюстрації: Катя Березовська